

PORTRELER

Bütün görevlerinden uzaklaştırıldığı ve ülkesinden kovulduğu 1929 yılından beri, O'nun adı, Sovyetler Birliği'nde "İdeolojik sapma" ile eş anlamda tutulur.

1879'da, Ukrayna'lı bir Musevî ailesinin çocuğu olarak dünyaya geldi. 1898'de, ihtilâlcî çalışmalarından ötürü tutuklandı ve Sibiryâ'ya sürüldü. 1902 yılında sürgünden kaçtığını ve Londra'da Lenin'le buluştuğunu görüyoruz. Bundan sonra, Lenin'in önderliğindeki "Bolşevikler" (★) ile kendisinin de yer aldığı Menşevikler'in (★) uzlaşmasına çalışır. 1905 şubatında Rusya'ya döner ve ilk "Sovyet"i Petrograd'da kurar.

Onun hayatı birbirini izleyen sürgünlerle doludur. 1905'i izleyen yıllarda yine Sibiryâ'da sürgündür ve sonra yine kaçar. Orta Avrupa'da ihtilâlcî grupları örgütler. Rusya'da ihtilâlin patladığı 1917'de, o New York'tadır... Aynı yıl mayısta Rusya'ya döner ve ekim ayında "Petrograd Sovyeti"ne başkan olur.

Yeni Sovyet rejiminin ilk dışişleri komiseri olarak, Birinci Dünya Savaşı'nın Doğu cephesini sona erdiren Brest-Litovsk andlaşmasının yapımına katılır. Usta müzakereciliği ile bu anlaşmayı geciktirmesi önce övülecek, sonra da muhalifleri tarafından bir suçlama biçiminde kullanılacaktır.

Sovyetler Birliği'nde iç savaş başlayınca, savaş komiseri olur ve "Kızılordu"yu kurar.

Bütün bu yükseliş, Lenin'in hastalığı ve sonunda ölümü üzerine inişe geçecektir. Stalin, başta o olmak üzere, parti ve devlet mekanizmasındaki tüm yandaşlarını tasfiyeye başlar. Savunduğu "sürekli devrim" ideolojik modeli bir ihanet biçiminde sunulur.

1925 yılı gelip çatığında, Sovyet yönetiminde hiçbir söz kalmamış gibidir. 1927'de Sovyet Komünist Partisi'nden ihraç edilir, 1929'da da ülkesinden çıkartılır. Bir süre İstanbul'da Büyükkada'da oturacak, sonra da Fransa'ya yerleşecektir. "İhtilâlin Tarihi" kitabı üzerinde çalışır. Daha sonra Meksika'ya gider ve 1940 temmuzunda, Stalin'in bir ajanı tarafından balta ile doğranarak öldürülür.

Lev Davidoviç Troçki

BOLŞEVİKLER

Sürgündeki Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin aşırı kanadına Bolşevikler denilir. Bolşeviklerin ortaya çıkışı, partinin organı "İskra" gazetesi üzerine yapılan bir oylama sırasında, 1903'teki Londra kongresinde yer alır. Lenin önderliğindeki grup "İskra"nın yönetimini ele almak ister ve yapılan oylamada çoğunluğu kazanırlar. "Bolşevik", Rusça'da "çoğunluk" anlamına gelir. Bolşevikler 1912'de, Prag'da yapılan kongrede Sosyal Demokrat Parti içinde ayrı bir "Merkez Komitesi" kurarlar. 1917 ihtilâli ile de Sovyetler'de iktidarı ele geçirirler.

MENŞEVİKLER

Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin ılımlı kanadına Menşevikler denilirdi. 1903 yılında Londra'da yapılan kongrede bu bölünme açığa çıkmıştı. 1906'da birleşme sağlandı, fakat 1912'de, Menşevik-Bolşevik kavgası yeniden alevlendi. Menşevik'lerin en önemli lideri, Odesa'lı bir Musevî olan Cederbaum'du... Martov takma adı ile tanınan Cederbaum'un Menşevik grubu da, sonra ikiye bölündü. 1917'de bazı Menşevik'ler, Kerensky'nin arkasında yer almış durumdaydı.

Bir önceki portre,
Şükrü Saraçoğlu'yu

ATATÜRK'ün

İLK BASIN TOPLANTISI

KİMLER VARDI? KİMLER VARDI?

**HALİDE
EDİP
ADIVAR**

Ünlü romancı ve devrimcidir. Üsküdar Amerikan Kız Koleji'nden mezun oldu. 1968 yılından beri çeşitli gazete ve dergilerde yazıları yayımlandı. Okullarda da tarih ve pedagoji öğretmenliği yaptı. 1917 yılında evlendiği eşi Adnan Adıvar'la Anadolu'ya geçti ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'na katıldı. Kendisine önce 'nabı', sonra çavuş rütbesi verildi. Siyasal görüş ayrılığı nedeniyle 1926 yılında Türkiye'den ayrıldı. Döndükten sonra İstanbul Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde profesör olarak görev aldı. Çeşitli romanları vardır.

**ADNAN
ADIVAR**

Yazar, bilim ve fikir adamıdır. Tıbbiye'yi bitirdiği günlerde, Abdülhamid'e karşı çalışanlar arasında olduğu için hakkında soruşturma açıldı. Eşi Halide Edip Adıvar'la birlikte Anadolu'ya geçerek, Ulusal Kurtuluş Savaşı'na katıldı. 1926 yılında Türkiye'den ayrıldı ve Avrupa'ya gitti. Dönüşünde İslam Ansiklopedisi Yazı Kurulu Başkanlığı yaptı. Çeşitli gazetelerde makaleleri ve hikayeleri yayımlandı.

**SUPHİ
NURİ
İLERİ**

Gazeteci ve hukukçudur. İstanbul Hukuk Mektebi'nden sonra, Paris'te Siyasal Bilgiler Okulu'ndan mezun oldu ve Paris Hukuk ve Ekonomi Bilimleri Fakültesi'nde doktora yaptı. İstanbul'da Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu'nda profesör oldu. İkinci İleri Gazetesi'ni kurdu.

1923

yılının ocak ayı başında yurt gezisine başladığı ilk gün, Mustafa Kemal Paşa'ya İzmir'den özücü bir haber geldi.

"Annesi Zübeyde Hanımefendi, İzmir'de vefat etmişti."

Yurt gezisine başladığı ilk gün, Mustafa Kemal Paşa'ya İzmir'den özücü bir haber geldi.

"Annesi Zübeyde Hanımefendi, İzmir'de vefat etmişti."

Mustafa Kemal Paşa, yurt gezisine devam etmek ya da İzmir'e, annesinin cenazesine gitmek konusunda bir süre karar veremedi. Bu duraksamasının sonunda, yurt gezisini bir süre daha devam ettirmeyi uygun buldu.

Bindiği tren, bir istasyonda durduğunda Mustafa Kemal Paşa, çevresini saran komutanlar ve halkla görüşürken, kalabalığın arkalarından bir kadının bağırmasını duydu.

Başı sıyah bir yazmayla örtülü yaşlı kadın, kendisine engel olmak isteyenlerden kurtulup, kalabalığı yarmak ve Mustafa Kemal Paşa'nın yanına ulaşmak için çabalıyordu.

Güvenlik güçleri ise, onun bu davranışını engelliyordu.

Mustafa Kemal Paşa, yaşlı kadının çırpınmasını görünce, kendisine engel olan güvenlik mensuplarına sordu:

"Niçin bırakmıyorsunuz?" dedi, "Belki bir derdi, bir diyeceği vardır... Bırakınız gelsin..."

Güvenlik mensupları geri çekildiler. Kalabalık yol açtı. Ve başı sıyah yazmalı kadın, Mustafa Kemal Paşa'ya doğru ilerledi.

O'nun yanına gelince de, gözlerini gözlerine dikti, bir eliyle de, omuzuna uzandı, oğlu yaşındaki Paşa'nın omuzunu sıvazlamaya başladı.

"İstittim ki, anan ölmüş" dedi, "Başın sağ ola..."

Mustafa Kemal Paşa bir süre hareketsiz kaldı. Halkın nabzını ve belirli konulardaki görüşlerini saptamak amacıyla çıktığı yurt gezisinde, annesini kaybettiği gün, karşısında yeni bir anne buluyordu.

Mustafa Kemal Paşa'nın gözleri nemlendi:

"Evet, anam öldü" dedi yavaş bir sesle ve sonra birden kendini toparladı:

"Fakat vatan ana sağ olsun" dedi.

Mustafa Kemal, ertesi günü İzmir'de İstanbul basınının temsilcileriyle buluştu. Şimdiye kadar açıklanmayan bu toplantıyı yıllar sonra MİLLİYET Gazetesi Başyazarı Mahmut Soydan, ATATÜRK'ün direktifiyle kaleme aldı. İşte Atatürk'ün Türk basın temsilcileriyle yaptığı sorulu cevaplı konuşmayı aşağıda bulacaksınız:

Atatürk gazetecilere sordu: «Neleri öğrenmek istiyorsunuz»

ATATÜRK— Konuşacağımız önemli sorunlar neyse önce onları belirleyelim. Neleri öğrenmek istiyorsunuz?

İLERİ— Barışa nasıl varacağız. Seçimler ne zaman yapılacak?

İSMAIL MUŞTAK— İstanbul'un geleceği ne olacak?

KARAOSMANOĞLU— Halk Partisi'nin geleceği hakkında görüşleriniz?

İLERİ— Başkent neresi olacak?

KARAOSMANOĞLU— Büyük Millet Meclisi'nde beliren görüşleri öğrenmek isteriz. Gruplar arasında anlaşmazlık olduğunu duyuyoruz. Anlaş-

20. Asrın güçlü devlet adamları
—Punch'dan

mazlığın niteliği nedir? Mecliste ilerici ve tutucu akımlar var. Bunlar birbirleriyle çekişiyorlar. Bunların hangisi daha güçlü.

İSMAİL MUŞTAK— Yeni anayasa yeni Türk devletinin kesin ve sürekli şeklini sağlayacak ve belirleyecek bir yasa olacak mı?

İLERİ— Savaş sorumluları cezalan-

dırılacak mı? Yani onları cezalandırmakla ülkede sorumluluk duygusunun egemen olacağı gösterilecek mi?

YALMAN— Nüfus, göçmen alma ve bugünkü nüfusu çoğaltma sorunları var. Savaş ve sefalet yüzünden azalan nüfusun çoğaltması için ne gibi önlemler alınacak?

İLERİ— Kendimize dost ülkeler ara-

yacak mıyız' yoksa tek başımıza mı kalacağız?

YALMAN— Bir memur sorunu var. Partilere ve devlete bağlı memurlar diye bir ayırım yapıyor. Bir parti iktidara geldiği zaman öteki partiye bağlı memurların işine son veriliyor. Böylece uzmanlaşmış memurlardan yararlanma olanağı ortadan kalkıyor. Bu konuda önlem alınacak mı?

«BİRİNCİ SORUMLU ENVER PAŞADIR ONUN EMRİYLE HAREKET EDENLERİ SORUMLU TUTMAK DOĞRU DEĞİL»

Atatürk soruları teker teker not ediyordu. Bir ara kendisi sordu:

— "İstanbul'da hilâfet ve saltanat konusu tartışılıyor mu?"

İSMAİL MUŞTAK— İçten içe konuşuluyor.

ATATÜRK— Nasıl?

İSMAİL MUŞTAK— İstanbul'da halk memnunlar ve memnun olmayanlar diye ikiye ayrılıyor. Saltanat ve hilâfet konusu da halkın bu duygusuna bağlı. İstanbulluların çoğunluğunu sağlayan memurlar büyük bir ümitsizlik içinde.

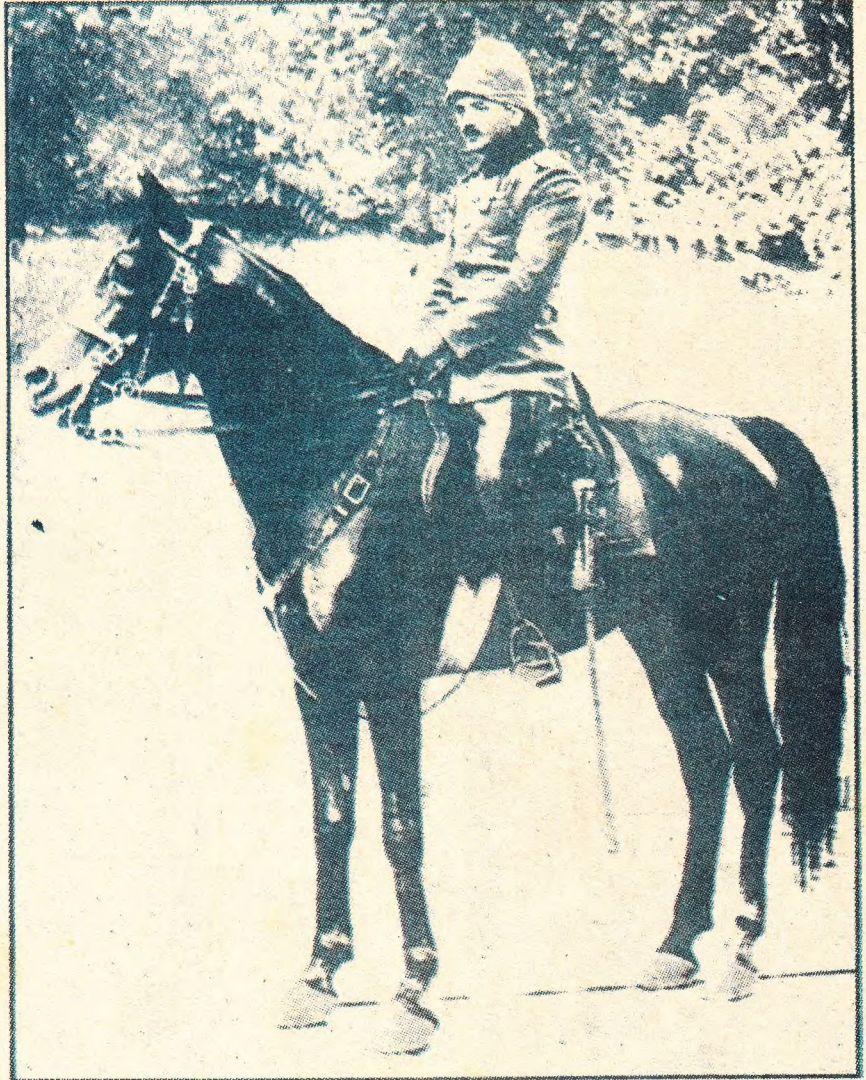
YALMAN— Halifenin görev ve yetkileri belirlenecek mi? Yoksa halife sadece dinî nitelik mi taşıyacak?

İLERİ— Mudanya Ateşkes Anlaşması yapılmıyorsa ordu harekâtı sürdürlseydi daha iyi olmaz mıydı?

ATATÜRK— Mudanya Ateşkesi ile, ordu hareketiyle elde edilecek sonuçları elde etmişsek, barış görüşmelerini belirsiz bir süre uzatmaya ne gerek var. Savaş sorumlularına değinmiştiniz. Ben, Osmanlı devletinin dünya savaşına neden girdiğinin sebebini hâlâ bilmiyorum. Savaş dışı kalabilir miydik? Hiç değilse savaşa daha sonra giremez miydik? Bunların değerlendirilmesinde yarar vardır.

Savaşa girdikten sonra yönetim bakımından birçok hatalar işlenmiştir. Orduların görevi ülkelerin kendi varlıklarını korumaktır. Bunu unutup yabancıların gayelerine âlet olmak doğru değildir.

Savaşı yönetenler kendi varlığımızı unutup, başkalarının esiri olmuştur. Kendi ülkemizi savunmaya yetmeyen kuvvetlerimizi, Geliçka'ya, Makedonya'ya ve İran'a göndermekle hata edilmiştir. Bu hataların birinci sorumlusu Enver Paşa'dır. Enver Paşa ölmüştür.

ENVER PAŞA

"Atatürk "Birinci sorumlu odur" demişti.

TIME'da 2 kez

Amerikanın ünlü Time dergisi Atatürk'ü iki kez kapak yapmıştır. 23 Mart 1923'de Atatürk'ün kalpaklı ve askerî kıyafetiyle elle yapılmış portresi kapak olmuştur. Tarihe dikkat edilirse bu cumhuriyetin ilânından tam 7 ay öncedir. Atatürk ikinci kez 1928 yılında Time'ye kapak olmuştu. Ancak Atatürk'ün resmî ve karikatürleri 1920'den bu yana ABD basınında sık sık yayımlanmıştır.

Onun emriyle hareket eden kumandanları sorumlu tutmak doğru değildir. Onlar görevlerini yapmışlardır. Politik sorumlular da ölmüşlerdir. Bu nedenle hangi sorumlulardan bahsediyorsunuz?

Öteki sorunuza geçiyorum:

Kurtuluş Savaşımızın gayesi, ulusun bağımsızlık ve egemenliğini sağlamak ve sürdürmektir. Ulsun bağımsızlığını kazanmak için gereken yol "Millî Misak" ile çizilmişti. Egemenliğimizi kazanmak için de gerekenler yeni anayasa ile saptanmıştır.

Ordularımızın zaferiyle Millî Misak'a ulaşmış bulunuyoruz. Şimdi temsilcilerimiz bunun onaylanması için Lozan'dadır.

BAŞKENT HER YERDE AYNİ OLMALI

Şimdi başkent konusuna geçiyorum: Başkent hence, her türlü tecavüz ve saldırıya karşı güç ve heyecanını koruyacak bir yerde olmalıdır. Bir savaş gemisinin top atışından telaşlanacak bir yerde başkent olmaz.

Başkent, ülkenin her yerine eşit uzaklıkta olmalıdır. Ülkenin bir kenarında başkent yaptığımız zaman, buradan uzak kalan bakımsız yerleri unutuyoruz. Anadolu bugün baştanbaca harabedir. Kasabalar, kentler hep böyle... Neden? İstanbul'u başkent yapmışız ve kendimizi sadece onun albenisine kaptırmışız.

İstanbul en güzel kentimiz ve en kıymetli varlığımızdır. Tüm Anadolu, İstanbul'un işgal altında kalmasının elemi çekmektedir. Hâlâ işgal altında bulunan İstanbul'u ve halkını düşünüyoruz. Fakat bu sevgimiz İstanbul'u tekrar başkent yapacağımız şeklinde anlaşılmalıdır. İstanbul'un başkent olmaması ona olan ne sevgimizi ne de ilgimizi azaltır.

Birçok sebepler başkentin Ankara-Kayseri-Sivas üçgeni içinde olmasını gerektiriyor. Bu üçgenin ortasında bulunan Ankara pekâla başkent olabilir. Zaten olaylar orayı başkent yapmıştır. İstanbul mevkii ve şerefini koruyacaktır. Ankara'da oturacak fakat İstanbul'dan her zaman yararlanacağız.

İSTANBUL'UN AYRICALIĞI OLMAZ

Sizler gibi aydın ve ulusu aydınlatmaya çalışan kişiler Ankara'ya hatta Van'a Erzurum'a ve Bitlis'e gitmelidir. İşte Ziya Gökalp Diyarbakır'da. Orada bir gazete çıkartıyor. Kısa sürede çevresinde yarattığı duyargılık çok dikkat çekicidir.

Sizin gibi aydınlar gidecekleri yerlerde başbaşa bir dünya yaratabilirler.

Ülkenin bir yerinde değil, birçok yerlerinde ilim merkezleri kurmalıyız. Başkent nerede olmalı? Ben böyle bir konunun tartışılmasını bile yersiz buluyorum.

İstanbul'un durumundan bahsettiniz. İstanbul başkent olmayınca kendi yüklüğü oramında bir idare şekline sahip olacaktır. Fakat hiçbir zaman özel bir statüye bağlanmayacaktır. İstanbul'da hâlâ yabancı asker ve donanması varken bu tartışmalar doğru değildir.

Atatürk — Bir de nüfus sorununa değinildi. Gerçekten de nüfusumuz topraklarımızı göre çok az. Bunun nedeni açıktır. Önceleri büyük imparatorluklar peşinde koştuk. Ülkeler ele geçirdik. Dünyayı almak istedik. Her işgal ettiğimiz ülkeye Anadolu halkını gönderdik. Oralarda öldürttük. Avrupa'nın bir bölümünü, Mısır'ı, Irak'ı, Hicaz'ı ve Yemen'i savunma ve korumak için kim bilir ne kadar Türk gencini öldürttük.

Şimdi bu durumu düzeltmek için sosyal önlemler alacağız. Dışardan göçmen getireceğiz. Askerlik süresini kısaltacağız. İnsan gücü yerine makinaya yer vereceğiz.

ERMENİLERE TOPRAK VERİLMEZ

İleri — Paşam, bir de Ermenilerin yüz sorunu var. Onlara toprak verilmezse, şuraya - buraya grup grup gelebilecekler mi?

Atatürk — Bunu önleyemeyiz. Bu toprakları sadece Ermeniler istemiyorlar. Gildaniler, Asurlar, daha bilmem kimler bu hevesteler. Eğer hepsine toprak vermeye kalksak, bizim elimizde kalmaz. Bizden o kadar çok şey istiyorlar ki...

Efendim, önemli sorunlardan biri de Millet Meclisi'ndeki gruplar ve akımlar...

Hep beraber meclisin üç buçuk yıllık geçmişini inceleyelim. İstanbul'daki meclis saldırıya uğrarken, benim Ankara'da düşündüğüm, meclis çalışmalarını sürdürmektir. Fakat birkaç kişiden kurulu bir topluluğu güçsüz ve hafif buluyordum. Büyük bir meclis olsun istiyordum. Ne kadar büyük olursa ulusa daha çok güven verirdi. Bu meclisin yetkilerinin de geniş olmasından yanaydım.

Kentlerde seçim yapıldı. Bu sırada ülkenin moral durumunu da hatırlamak gerekir. İstanbul'da koyu bir zulüm herkesi tehdit ediyordu. Anadolu'nun hiçbir yerinde güven yoktu. Neler yapılacağı konusunda hiç kimsede kesin bir karar ve düşünce belirmemişti. Karışık ve karanlık bir durumdaydık.

Bazı kentler gidişi iyi görmedikleri i-

çin milletvekili göndermek konusunda uzun süre çekimser kaldılar. Bazı kentlerde gönderecekleri milletvekillerinin e-ninde sonunda idam edileceğine inanı-yordu.

İKİNCİ GRUP NASIL KURULDU

İlk dönem sakin geçti. Bakalım ne o-lacak, diyorlardı. Meclisin açılışında u-zun bir konuşmam oldu. O konuşmam-da hükümet kurulması ve hükümetin niteliği konusunda bir önerim vardı. Ö-nerimin hemen onaylanmaması için bir-iki kişi, bir-iki cümleyle inceleme istedi-ler. Fakat bu sözlerle önem verilmedi. Meclis oy çoğunluğuyla önerimi onayla-dı.

Teredüdt şuydu: Bilim ve hukuk a-damları önerimi inceledikleri zaman or-taya koyduğum hükümet şeklinin bun-dan öncekilere hiç benzemediğini gör-müşlerdi. Fransız devrimindeki meclisi ele aldılar. Fransız meclisi bildiğiniz gi-bi birer ikiye belediye üyelerinin birleş-mesiyle kurulmuş, geçici bir meclisti. Sırası gelince görevini asıl meclise dev-redecekti.

Bunu bilen bilim adamları, bu mecli-sin de o nitelikte olacağını, İstanbul'da-ki meclis açılıncaya kadar görev yap-a-cağı düşüncesindeydiler. Bu meclisin seçeceği hükümetin de, İstanbul'daki hükümet görev yapacağı güne kadar süreceğine inanıyorlardı.

Ben böyle düşünmüyordum. Fakat önerimde düşüncelerimi itina ile ifade etmişim. Duygularımı o gün daha fazla açıklamış olsaydım, çoğu beni bırakıp giderdi. Öyle değil mi Adnan Bey...

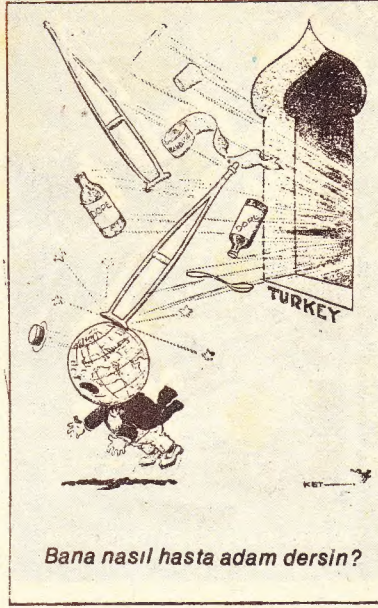
Adıvar — Çok doğru efendim.

Atatürk — Daha sonra usul, yasa ve kurallar üzerinde duranlar oldu. Hatta bazılarının program bile ha-zırladıklarını duydum. Bunun üzerine önerimin temellerine uygun bir program hazırladım. "Halk Programı" adını taşıyan bu taslağı bir gecede bastık ve sonraki gün delegelere dağıttık. Onlar bu programla kendi programları arasın-da büyük bir fark görmüşler.

Incelediler. Sonuçta anayasa ortaya çıktı. Anayasayı tartışıp onaylatmaya çalışırken anlaşmazlık kaba şekilde gö-rüldü. Böyle bir program ve böyle bir yasa hilâfet ve saltanatı ortadan kaldırır ve cumhuriyeti getirir.

Biz de, yanılıyorsunuz diyorduk. Sal-tanat ve hilâfeti kaldırmak ve cumhuri-yeti kurmak bugünün konusu değildir.

Başka şeyler düşünenler de vardı. Tek vücut halinde bulunan meclis, beşe bölündü. Sağ-sol gibi değil. Duygusal ve kişisel sebeplerle bölünmüşlerdi. Hiçbir grupta karar alacak çoğunluk

yoktu. Zaman zaman birleşiyorlar fakat çoğu zaman ayrıldılar. Bakanlar bun-dan çok güçlük çekti. İş o dereceye var-dı ki, en basit konularda bile karar alı-namıyordu. Ben bu durumu çok tehlike-li gördüm. Çare bunları birleştirmek ve grup kurmaktı. Ona giriştim. Önce tek tek, sonra da topluca görüşerek "Ana-dolu ve Rumeli Müdafai Hukuk" adıyla bir grup kurduk. Program olarak iki amaç gösterdik: Millî Misak ve Ana-yasa...

Millî Misak konusunda bütün meclis anlaşıyordu. Anlaşmazlık anayasa üze-rindeydi. Millî Misak üzerinde durarak grupta çoğunluğu sağlayabildik. Grup dışı olanlar azınlıkta kaldılar. Grup o-larak birleştirdiğimiz kişilerle, düşünce olarak birleşmiş değildik. O günün duy-gusallığı, bizi bir araya getirmişti. Daha önce mecliste başlayan bölünme şimdi grupta oluyordu. Küçük küçük hiziple-rin doğduğu seziliyordu.

Anlaşmazlık kişisel nedenlerden do-ğuyordu. Benim kişiliğimden de mem-nun olmayanlar vardı. Birçokları arka-daşlarımı istemiyorlardı. Sonuçta mem-nun olmayanlar kendi aralarında çalış-ma kararı aldılar. Sayıları gittikçe arttı, ama isimleri yoktu. Aradılar, fakat kenölerine bir isim bulamadılar. So-nunda biz de Anadolu - Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti'ne bağlıyız. Fakat iki numaralı grubuz dediler. Bu grup za-man zaman azaldı, çoğaldı. Bunun ne-deni de şuydu:

İki grup arasında kalmış serüvenciler vardı. Bunlar kendi çıkarlarını hangi yanda bulurlarsa o tarafa geçiyorlardı. Bu gibiler, birinci gruptan her zaman u-zak kaldılar. İkinci grup ve serüvenciler bakanlara saldırdılar, orduyu eleştirdi-ler. Ordunun iç işlerine karışmak istedi-ler. Hatta, "Bu ordu ile hiçbir şey yapı-lamayacak. Bari ordunun yarısını terhis

eğelim" dediler. Sonra da "Ordu için başkomutana gerek yoktur" diyorlardı. Tüm girişimlerinde başarı kazanama-dılar, kazanamayacaklarını anladılar. Şimdi çöküntü halindeler. Yirmi üç kişi-ye indiler. Ayrılanlar da tövbekâr ol-muşlardır.

İleri — Elliden yirmi üçe mi indi?

Atatürk — Hayır, yetmiş dörtten... Aralarında çıkar ve duygu anlaşmazlığı var. Bugün bunlara bazı hocalar da ka-tılmıştır. Hilâfet ve saltanat birbirinden ayrıldıktan sonra bazı hocalar endişeye kapıldılar. Kendi din ve imanlarından kuşkulandılar. Acaba, "Ben Müslüman mıyım?" dediler. Böylece hocaların en cahilleri onlara katıldı. "Halife böyle ol-maz. Halifeye güç, kuvvet gerektir" de-diler. "Biz bu hükümet şekline, meclisin bu görünümüne karşı değiliz. Bugün i-çin Mustafa Kemal Paşa vardır. Fakat çekildiği veya öldüğü zaman yerine kimi getireceğiz. Biz birbirimizi çekemeyiz. Böyle bir meclis bulamayız. Sonuçta batarız. En uygun şekil başkanlıkta ha-lifenin bulunmasıdır. Halifeyi başkan yaparız. Onu bir kez seçeriz. Ondan sonra hiçbir şey düşünmeyiz" diyorlar. Son şekil budur.

HİLAFET KONUSU, GERİ KALABILIRDI

Hilâfet sorunu hakkında konuşalım. Velit Beyefendi, siz nasıl görüyorsunuz, nasıl düşünüyorsunuz?

Velit — Sayın Paşam, ben bu sorunu düşünmedim. Barıştan sonraya bırak-masından yanaydım. Şimdi her şeyin üstünde olan ülkemizi düşmandan kur-tarmak olduğu için, bütün düşünce ve uğraşımızın buna ayrılmasından yana-yım. Diyorum ki, bunlar çok düşünüle-cek konulardır. Buna iyi araştırabilmek için, zihinler diğer uğraşlardan, tasa-lardan uzak olmalıdır. Bence o dönem henüz gelmemiştir. Bunu kişisel olsun, köklü bir karar verebilmek için kesin kanaat sahibi olmak gerekir.

Atatürk — Arkadaşlar, bir fikir ileri sürecekler mi? İzin verirsiniz yine ben devam edeyim. Çok istenirdi ki bu so-runun tartışması barıştan sonraya kal-sın. Fakat şimdi görüyoruz ki bundan hararetle bahsedenler var. Özetle, bizim istediğimizi kabul etmeyenler var. Biz, "Zamanı değildir, sükûneti koruyalım, asıl uğraşacak önemli görevlerimiz var-dır" diyelim. Fakat Şükrü Efendi diyor ki, "Halife şu demektir, halifenin yetki-si şudur, görevi de budur" ve bu düşün-ceyle tüm ulusun aklına giriyor. Madem ki, olumsuz bir girişim vardır, bunu karşılamak zorundayız. Ya onların id-diası doğrudur, ya bizim yaptıklarımız.

İstedığımız, bilim, ilim ve dinsel yönden bu ülkenin ve ulusun, yaşantısı,

TROÇKİ SÜRGÜNDE:

refahı, ve saadeti bakımından doğru olup olmadığının incelenmesidir.

Atay — Paşam, barıştan sonra daha güç olur... En uygun dönem bu gündür.

Yalman — Durumun açık olmasından ileri gelmiyor mu? Hilâfetin tüm İslâm âlemini kapsayan bir müessese olduğu ortaya çıkar. Bir iç sorun olmak niteliğini kaybeder.

PEYGAMBER: 80 YIL SONRA HİLAFET YOKTUR

Atatürk — Biz bu sorunu politik olarak sonuçlandırdık. Dünyada bağımsız ve yeni bir Türk devleti vardır. Devleti kuran ulusun bir Türkiye Büyük Millet Meclisi vardır. Ülkenin tek ve gerçek temsilcisi bu meclistir. Türkiye devletinin başkanı da vardır. Bu şekil dinseldir, bilimseldir, özellikle devletin bağımsızlığını en iyi koruyacak bir şekildir. Türkiye devleti başka bir makam tanımaz. Gerçekte de başka bir makam yoktur. Yani hilâfetin resmî durum ve niteliği yoktur.

Hilâfet tüm İslâm'ı kapsayan bir yönetim noktası ise, tarihte bu hiçbir zaman olmamıştır. Tüm İslâm âleminin halife niteliğindeki bir kişi tarafından yönetimi olmamıştır. Hazreti Ali döneminde "Sıffin" savaşından sonra İslâm dünyası halife adı altında, emir-ül müminin adı altında iki kişinin yönetiminde kaldı. Bir tarafta Ali, halifeyim diye hükümet etmişti. Öte tarafta da Muaviye aynı sıfatla hükümet ediyordu. Abbasiler döneminde ise, bir tarafta Bağdat'ta, diğer taraftan Endülüs'te halifeyim diye saltanat sürenler vardı. Bugün Fas'ta ve Sudan'da halife var. Onlar da kendilerine emir-ül mümin diyorlar. Bundan böyle tüm Müslümanların hilâfet makamı altında bir noktaya bağlamanın olanağı yoktur. Şimdi Mısır, Hindistan, Türkiye ve Batı İslâmlarının tümünün kendi çevrelerinin koşullarından, geleneklerinden uzaklaştırarak ümmet adı altında birleşmelerine nasıl olanak tanınabilir. Bu tarihin hükmüdür. Öte yandan dinin hükümleri de ayrı değildir. Gerçekte din yönünden hilâfet diye bir şey yoktur. Peygamber şöyle demiştir:

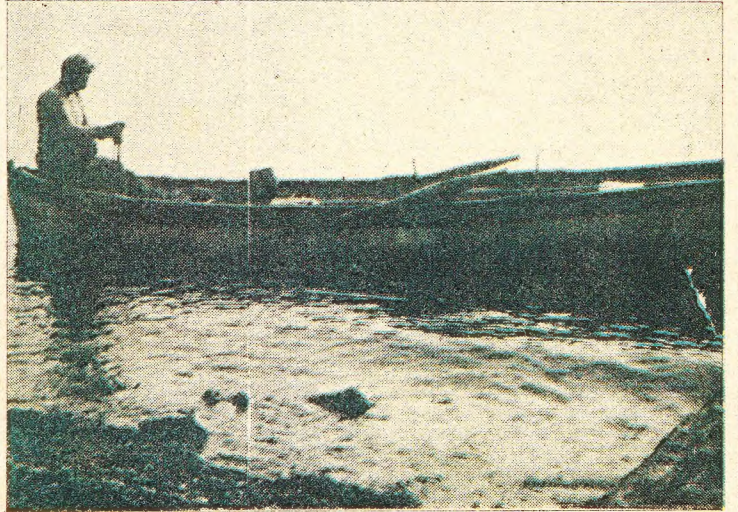
"— Benden 30 yıl sonra hilâfet yoktur."

Hazreti Ömer, halife olduğu zaman kendisine "Halife-i Resûlullah" demişler. Kendisi de ilk hutbesinde, "Böyle bir sıfat bende yoktur. Halife denilen şey yoktur. Siz müminlersiniz, ben de sizin emirinizim."

Zaten Peygamberin ölümünden sonra halife seçmek kimsenin aklına gelmemiştir. Hilâfet adı altında ortaya çıkan örgüt emirliklerden başka bir şey değildir.

Troçki Büyüka'daki evinde gazete okuyor

Troçki Adada balık tutarken

Troçki ve dostları motor gezisinde

Ankara, Stalin'in rahibi Troçki'yi koşull koşullu olarak kabul etmişti...

Troçki, İstanbul'da vapurdan inerken, «Ülkenize zorla sokuluyorum» diyordu

L EON Davitoviç Troçki, 12 şubat 1929 salı günü Lenin'in küçük adını taşıyan "İliç" vapuruyla Odesa'dan İstanbul'a gelmişti. Yanında ikinci karısı Natalya, oğlu Leon Sedov ve iki de (GPU) Sovyet gizli polisi vardı.

Stalin, 1928'de Lenin'in sağ kolu Troçki'yi önce bir yıl kadar Sibirya'nın Alma Ata kentinde sürgün tutmuş, sonra da ülke dışına atmak istemişti. Ama hiçbir hükümet Troçki'yi istemiyordu.

Ankara'daki Sovyet Elçisi Çiçerin de Troçki'ye ülke arayanlardan biriydi. Türk Dışişleri Bakanı Aras'la konuşmuş ve ondan vize sağlamıştı. Ancak Türkiye'nin koşulları vardı:

★ Troçki, politik bir göçmen olacaktı. Ona özel ve ayrıcalık işlem yapılmıyacaktı.

★ Troçki, başka ülkeye gitmek isterse, serbest olacaktı.

★ Troçki, Türkiye'de komünizm uğraşısı göstermeyecek, fakat istediğini yazabilecek ve bunları dışarda bastırıp yayabilecekti.

★ Troçki'ye Türkiye'de SSCB tarafından hiçbir suikast düzenlenmeyecek, Türk Emniyeti her türlü güvenlik önlemlerini alacaktı.

Moskova, bu koşulları kabul etti ve 23 ocak 1929'da Moskova'daki Türk Elçiliği'nden Troçkilere "Sedov" adıyla vize verildi.

TÜRK BASINI SUSUYORDU

İçişleri Bakanhğı, aynı günlerde hem İstanbul iline, hem de Basın - Yayın Genel Müdürlüğü'ne iki uyarı mektubu yazmıştı. Valilikten, herhangi bir suikaste karşı önlem alınması, Basın - Yayın'dan da gazetelerin Troçki ile ilgilenmemesi isteniyordu.

O günlerde İstanbul'da Rusya'dan devrim sırasında kaçan 3-4 bin Beyaz Rus vardı. Bunlar Troçki'nin kurduğu

Troçki, Rus vatandaşlığından çekildikten sonra, Sovyet Elçiliği onu korumak için konan güvenlik önlemlerinin kaldırılmasını istedi fakat, Türkiye bu isteği kabul etmedi

Troçki yakaladığı trança balığıyla

mesini istediği mektubun içeriği şöyleydi:

"Türk polisiyle işbirliği içindesiniz. İstanbul'da düzenlenecek bir komployla beni öldüreceksiniz. Bu olayların sorumluluğunu Merkez Komitesi üyelerinin tümüne şimdiden yüklüyorum."

TROÇKI, TÜRK POLİSİNİ SUÇLADI

Troçki, daha sonra Türk polisinin güvenlik önlemleri arasında Tünel'deki Sovyet Konsolosluğu'na gitti. Burasını herhangi bir otelden daha güvenli sayıyordu. Türk polisi ise, Ruslar'ın bir şeyler yapmasından kuşku duyduğu için Troçki'nin güvenli bir eve taşınması düşüncesindeydi. Hatta İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, konsoloslukta kaldığı sürece İstanbul Valisi'nin sık sık Troçki'yi ziyaret etmesini ve durumunu incelemesini istemişti.

Gelişimin ikinci günü dünya basını, büyük başlıklarla, "Troçki İstanbul'da" diye yazıyor, Türk basını ise Basın-Yayın'ın emrine uyarak susuyordu.

ALMANLAR VİZE VERMİYOR

Troçki konsolosluğun konuk evine yerleşmişti. Cebinde 1500 doları vardı. Uzun bir savaşa hazırlanıyordu. Oğlu konsolosluka yakın kitapçılardan Alman gazeteleri almıştı. Bunlardan Alman hükümetinin kendisine vize vereceği yazılıyordu. Hemen Alman Reichtags başkanına telgraf çekerek vize istedi. Ancak kısa bir süre sonra Ankara'daki Alman Elçisi Nadolny, kendisine hükümetinin vize veremeyeceğini bildirecekti.

Troçki, Almanya'dan yanıt beklerken durmadan yazıyor, İngiliz, Fransız ve Amerikan gazetelerine durumunu anlatıyordu. Özellikle de, "Türkiye'ye zorla sokulduğunu" öne sürüyordu.

18 şubat'ta İstanbul Emniyet Müdürü, Sovyet Konsolosluğu'nda kendisini ziyaret etmiş ve Vali Muhittin Üstündağ'ın mektubunu vermişti. Türkçe ve Fransızca yazılan mektupları aldığını ve okuduğunu bildirmesi isteniyordu. Troçki, Türkçe bilmediği için yalnız Fransızca yazılı mektubu okudu ve imzaladı. Türkçe mektubu ise, almadı.

Atatürk adına kendisini yanıtlayan İstanbul Valisi Üstündağ, Türkiye'ye zorla sokulması iddiasına da değiniyor ve şöyle diyordu:

"Sayın Troçki,
SSCB eski Halk Komiseri,

Troçki İstanbul'da bulunduğu yıllarda

Cumhurbaşkanımıza sunulmak üzere bıraktığımız mektubu ait olduğu makama gönderdim.

Size aşağıdaki hususları bildirmekle görevliyim:

Sovyet hükümeti, sağlık nedeniyle ülke dışında tedaviniz gerekçesiyle Cumhuriyet Hükümeti'nden vize istemiştir. İyi ilişkiler sürdürdüğümüz dost bir devletin girişimini olumlu karşılamak, bizim yönümüzden doğaldır. Sovyetler Birliği'nden çıkış nedenlerinizi bilemeyiz. Bunları araştırmak da bizim görevimiz değildir. Mektubunuzda belirttiğiniz "zorla sokuldum" deyişi de bizimle ilgili değildir. Buradan istediğiniz bir ülkeye gitmekte serbestsiniz. Oturma sürenizi de uzatmak isterseniz Türkiye, konukseverliğini sizden esirgemeyecektir. Bu konuda bütün yabancıların yararlandığı genel kuralların dışına çıkılması düşünülemez.

Polislerimiz, kaldığımız sürece güvenliğinizi sağlamak için gereken önlemleri almışlardır. Buna karşın, bir saldırı kuş-

kuşu duyarsanız, sizi korumakla görevli polislerimize bilgi vermeniz en doğru yol olur.

Bu mektubu aldığınızı ve içeriğini öğrendiğinizi bize bildirmenizi rica ederim.

Saygılarımla,
Muhittin Üstündağ
İstanbul Valisi."

TROÇKI: «BEN BİR TÜRKOFİLİM»

Ancak dış basında çıkan yazılar Moskova'yı sinirlendirmişti. Sonuçta elçiliğe, Troçki'nin bir an önce konsolosluktan çıkartılması bildirildi. 8 mart gecceyanına doğru Troçki konsolosluktan çıkarıldı ve Türk polisinin önlemleriyle Tokatlıyan Oteli'ne arka kapıdan sokularak ikinci kattaki 66-68 ve 70 sayılı odalara yerleştirildi.

Troçki Türk basınıyla ilk konuşmasını Milliyet yazarı Ahmet Şükrü Esmer'le yaptı. Bu konuşmasında önce

“baskı” konusunda Troçki, şöyle dedi:

“— Yanlış anlaşıldı. Türk hükümeti-
nin özgürlüklerimi kısıtladığını hiçbir
zaman söylemedim. Fransız gazeteleri-
ne 6 bin sözcük tutan Rusça makaleler
yazdım. Bu yazılar telgrafla çekilirken
ve Fransızca'ya çevrilirken, büyük
hatalara uğradı. Türk hükümeti bana
büyük konukseverlik göstermiştir, min-
nettarım. Tekrar ediyorum: Türk hükü-
meti hiçbir biçimde özgürlüğümü kısıt-
lamamıştır.

Türkiye'ye gelir gelmez Rus Başkon-
solosluğu'na indim. Almanya'dan vize
istemistim. Buna yanıtın kısa zamanda
geleceğini umuyordum. Bu nedenle
otele geçmek istemedim. Sizlerle konu-
şmayı bugüne kadar ertelememin nedeni
de, böyle bir toplantıyı konsolosluk gibi
resmî bir yerde yapmak istemeyişim-
dir. Şimdi herkesle konuşuyorum.

Türkiye'den neden ayrılmak istedi-
ğimi sorabilirsiniz. Türkçe bilmediğim
için... Artık yaşıyım ve yeni bir dil öğ-
renemem. Yoksa, çok sevdiğim ve kon-
ukseverliğine tanık olduğum ülkende
oturmamam için hiçbir neden yoktur.”

Troçki, masası üzerine iki kitap koy-
muş ve küçük kâğıtlarla bazı yerleri
işaretlemişti. Bunları göstererek konu-
şmasını şöyle sürdürmüştü:

“— İşte, kitaplarımdan ikisi... Tür-
kiye için yazdıklarımdan bazıları bura-
da. Birini 1909'da yazmıştım. Bu ve
daha sonraki yazılarımda Türkleri o
kadar övdüm ki, bana Türkofil dediler.
O tarihlerde Rusya'da Türkler'e karşı
çok insan vardı. Türk dostluğunu daha
sonra Türklerin ulusal savaşında da
gösterdim. Dostum General Frunze'yi
Rus ordularının temsilcisi olarak Anka-
ra'ya yolladım. Türkiye'nin bağımsız-
lık savaşını çok büyük ilgiyle izledim ve
sonuçtan kıvanç duydum.

Bağımsızlığınızı, bu uğurdaki savaş
büyük liderinizin yönetimine borclusu-
nuz. Atatürk'ün büyüklüğü artık dün-
yaca kanıtlanmış bir gerçektir. Öyle bir
gerçek ki, burada yinelenmesinden ben
de tad duyuyorum. Türk - Sovyet ilişki-
leri içtenliklidir ve böyle kalacaktır. Po-
litik alandaki bu dostluğun ticaret ve
ekonomiye dönüşmesini isteriz.”

Troçki, o gün Rusya'nın iç durumu-
nu da şöyle anlattı:

“— Beni bazıları Sovyet karşıtı
zannederler. Tersine, ben Rusya'daki
hükümetin dostuyum. Yalnız şiddet ve
baskıyla değil hukuk yollarıyla hükü-
metin iç ve dış politikasını değiştirmek
istiyoruz. Biz bir parti değiliz, parti
içinde azınlıyız. Aramızdaki çekişme
Lenin'in ölüm gününden başlıyor. Bu
kişisel değil, fikir ve düşünce çatışması-
dır.”

Troçki'nin Tokatlıyan'daki otel ya-
şamı da kısa sürdü. İngiliz - Amerikan
gazetelerine yazdığı makalelerden çok
para kazanmıştı. Daha güvenli ve rahat
bir eve çıkabilirdi. Önce Şişli Bomonti'-
de İzzet Paşa'nın konağına taşındı.

Troçki'nin Büyükkada'da oturduğu ev

Odaları bol ve genişti ama güvenlik
yönünden sakıncaları vardı. Emniyet'in
de uyarısıyla yeni bir yer aranmaya baş-
landı.

TOKATLIYAN'DA YAŞAM VE BÜYÜKADA'DA YANGIN

Sonuçta Büyükkada Nizam Caddesi'-
nde Seferoğlu Yalısı bulundu. Polis,
Büyükkada'ya gelip gidenleri kolaylıkla
denetleyebilir ve büyük bahçeli evde
istediği gibi koruma önlemleri alabilir-
di.

Troçki, burada tam bir çalışma
yaşamına girdi. Dışardan getirttiği
Troçkist sekreterlerine durmadan yazı-
lar, dikte ettiriyordu. Bu yazılar Fransa
ve Almanya'da “Bulletin Oppozitsii-
Karşıt Bültenler” adıyla yayımlanıyo-
rdu. Rus halkının bundan haberi olmu-
yordu ama Komünist Partisi'nin önde
gelenleri arasında sürekli bir tartışma
konusu oldu yazdıkları...

Troçki, bir de tekne almıştı. Boş
zamanlarını balık tutarak değerlendir-
yordu. Seferoğlu Yalısı'nda bir gece
yangın çıktı. Troçki, bunu önce suikast
zannetmişti. Ancak Bayan Troçki'nin
unutkanlığının yangına neden olduğu
anlaşıldı. Ancak, Stalin'in yayımlanma-
sını istemediği belgeler, fotoğraflar ve
fotokopilerin büyük bir bölümünü kap-

sayan bir koleksiyon kül olmuştu.

Troçki, Seferoğlu Yalısı'ndan nere-
deyse hiç dışarı çıkmıyordu. Bir kez
Ayasofya'yı gezdi. Bir kez de, 1932
yılında, Danimarka Sosyal Demokrat
Öğrenciler Birliği'nin çağrılısı olarak
konferans vermek için Kopenhag'a
gitti. Bu gezisini, vatansızlara verilen
Türk pasaportuyla yaptı. Ancak pasa-
portunda, “Türk sınırları dışında başa-
 geleceklerden Türkiye Cumhuriyeti so-
rumlu değildir” kaydı vardı. Çünkü
Sovyet hükümeti, Troçki'yi vatandaş-
lıktan çıkartmıştı.

Bu sırada İstanbul'daki Rus Konso-
losu, Vali'den Troçki'nin artık Rus
vatandaşı olmadığı gerekçesiyle “göste-
rilen ilginin kaldırılmasını” istemişti.
Ancak İçişleri Bakanlığını bu öneriyi
reddediyor ve Türk topraklarından
çıkıncaya kadar güvenlik önlemlerini
kaldırmayacağını bildiriyordu.

Başbakan İnönü'nün Rusya'ya gidi-
şi ve Türk - Sovyet ilişkilerindeki yeni
aşamalar, Troçki'yi iyice kuşkulandı-
rmıştı. Stalin'in Türkiye'ye yeni baskı
girişimlerinde bulunacağını ve buna
Türklerin boyun eğceğini sanıyordu.
Bu yüzden Fransa'dan vize istedi.
Daladier hükümeti bu kez isteği kabul
etti ama, bir ay sonra O'nu sınır dışına
çıkardı. Norveç'e geçti. Barınamadı.
Sonunda Meksika'ya sığındı: Stalciler
tarafından amansızca izleniyordu.

Son 1940'ın 20 ağustosundaydı. O
gün Stalcinci bir komünist olan İspanyol
asilli Ramon Mercarden tarafından
başına balta vurularak öldürüldü. 62
yaşındaydı.

BİR AÇIKLAMA

ONİKİ ADAYI NEDEN NASIL ALAMADIK?

12'adanın Yunanistan'a verilmesi konusunu memleketimizde politikacılar ve yazarlar şu veya bu hükümeti, partiyi, hatta şahsı sorumlu tutan, fakat gerçekle hiçbir ilgisi olmayan şekillerde anlatmaya çalışmaktadırlar. Hatta bunların arasında bir kişi bile, 12'adanın Yunanlılara verildiği 1946'da Paris'de İtalyan Barış Konferansı'nda İngilizler tarafından güya katılmamız davetini cevapsız bırakarak adaların elimizden gitmesine, benim Dışişleri Genel Sekreteri sıfatıyla sebep olduğumu iddia edecek kadar hayal kudretine güç vermeyi uygun bulmuştur. Bu hususta, gerçek zamanında vuzuha kavuşacaktır.

Oniki adayı, 1911'de Türkler'e **Trablusgarp**'da mağlup olan İtalyanların, diğer büyük devletlerin de yardımı sayesinde ne suretle bizden zorla aldıkları bilinen bir gerçektir. Ben İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren olayların içinde yaşamış ve hatta rol almış bir şahit sıfatıyla o zamandan beri konudaki gelişmeleritekrarlamakta yarar görmekteyim.

Stalin'in önerisi

İlk ilginç safha, 1940 yılının kasım ayında vukubulmuştur. O tarihte, Berlin'de, güya Türkiye zararına imzalanmış bir İngiltere - Rusya anlaşmasından söz eden haberler vavınlanmıştır. Londra bu haberi derhal yalanladı.

Sovyetler ise, Türk politikasının değerlendirilmesinde, hatta İngiltere'den de daha sıcak bir gösteride bulundular. Tam o sıralarda Sovyetler'in Ankara Büyükelçisi Vinogradov, Dışişleri Bakanımız tarafından kabulünde şu sözleri söylemiştir:

"Ankara'nın dürüst tutumundan çok memnun olan Sovyet hükümeti, Stalin'in ağzı ile" savaştan sonra Türkiye'ye 12 adayı ve Ruscuk'a kadar Bulgar topraklarını vermek suretiyle bu ülkeyi izlediği tarafsızlık politikasından dolayı ödüllendirmek gerektiği "hakkında Eden'e öneride bulunmuştur."

Bu konuda Dışişleri Bakanımız tara-

1946 yılında Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri'ne şu talimat verilmişti; «İkinci Dünya Savaşı dışında kalmış olmaklaınız dolayısıyla dolayısıyla, savaşın ganimetlerinden pay almak hakkınız yoktur. İtalya ile yapılacak barış konferansına davet edilmek için başvuruda bulunulmayacaktır»

Feridun Cemal Ergin

Eski Dışişleri bakanı

Feridun Cemal Ergin

findan sorulan bir soruya, İngiltere Büyükelçisi, Sir Knatchbull-Hugessen, Vinogradov tarafından söylenen sözlerin aynen Stalin'in ifadelerini yansıttığını belirtmiştir.

Aradan yıllar geçiyor. Savaş artık Almanlar için ters bir döneme girmiştir. 1944 yılında, Almanlar daha önce işgal etmiş oldukları oniki adayı terketme zo-

runluluğunu duymuş ve hükümetimiz bu davete uyma arzusunu İngilizlere duyurunca şu cevapla karşılaşmıştır: "Hayır! Adaları işgal etmenize katıyen razı değiliz. Biz savaş içindeyiz, siz ise dışındasınız. Adalar savaş gerekleri dolayısıyla bize lazımdır. Oraları biz işgal edeceğiz."

1946 yılında Paris'te toplanan müttetikler, İtalya ile barış antlaşmasını müzakereye başlamışlardır. Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Feridun Cemal Erkin, hükümete müracaatla konferansın oniki ada kaderini de müzakere etmesi dolayısıyla, görüşmelere katılmak için teşebbüse geçip geçmemek hususunda talimat istemişti. Hükümet, cumhurbaşkanının başkanlığı altında toplanmış ve genel sekretere şu talimatı vermiştir: "İkinci Dünya Savaşı dışında kalmış olmağımız dolayısıyla, savaşın ganimetlerinden pay almak hakkımız yoktur. Konferansa davet edilmek için müracaat yapılmayacaktır."

Bu kesin emir genel sekreterin elini ayağını bağlamış, fakat bir Türk vatandaşı olarak vicdanının sesini susturamamıştır. Şurasını açıklıkla belirtirim ki, bir bakanın iddiasının tersine İngiltere büyükelçisi tarafından bana konferansa Türkiye'nin davet edildiğine dair hiçbir teşebbüs vukubulmamıştır. Kaldı ki, uluslararası bir barış konferansına davet edilme yöntemi de bu değildir.

Genel sekreter giriştiği vicdan muhasebesinden sonra, resmi sıfatıyla yapmadığı müracaatı, bir Türk vatandaşının duyguları olarak, ilgililere iletmeye karar vermiştir.

malari kaydiyla Yunanistan'a verilmesini önerdim. Teklif kabul olundu ve özel bir madde halinde antlaşmaya girdi. İmroz ve Bozcaada konusuna gelince, Yunanistan Başbakanı Çaldaris'i nezdime davet ettim. Oniki adayı almakla büyük bir kazanç elde ettiklerini bir daha İmroz ve Bozcaada hakkındaki yaygaralara mahal verilmesini kesinlikle istediğimi söyledim."

Gerçekten, yaygaralar söndü, fakat oniki ada da elimizden gitti.

Aradan yıllar geçti. Ben Washington'da büyükelçi iken, yanılmıyordum 1952 yılında, bakanlıktan bir telgraf aldım. 1946 yılında İtalyan Barış Antlaşması ile ilgili olarak İngiltere büyükelçisi ile yaptığım görüşmenin tutanağını dosyalarda bulamamışlar. Bu hususta hafızamı yoklayarak bakanlığı aydınlatmam rica ediliyordu.

Bu hususta bir parantez açmak gerekiyor. Ta Saraçoğlu zamanından beri büyükelçilerle görüşmeye yetkili olanlar, her konu hakkında bir tutanak hazırlayıp bir nüshasını kendi kasalarında saklarlar, birer nüshasını da cumhurbaşkanına, başbakana, bakana verirlerdi. Bu tutanakların ileride harp tarihinin yazılarında değeri biçilmez kıymeti vardı. Dosyalarda bulunması gereken belge nasıl olur da bulunamazdı. Bu da ayrı bir mesele!

Ben istenilen bilgileri verdim. Sonradan da şu hazin gerçeği öğrendim. NATO Bakan Yardımcıları Konseyi'nde Yunan delegesi, her zamanki gibi, "sureti haktan görünerek" turizm ihtiyaçları dolayısıyla Leros Adası'nda bir havaalanı kurmak istediklerini söylemiş. Delegemizin düşüncesi sorulduğunda, barış antlaşmasının askerlikten arınma hükmünden gafil bir eda ile, sadece görmediği cevabını vermiş. Leros Adası, İtalyanların elinde öteden beri askeri kuruluşlarla bezenmiş bir alandı. Adaların Yunanlılar tarafından askerileştirilmesinin başlangıcı işte bu gaffettir. İş bununla da bitmemiştir.

Çiğnenen anlaşma

Şimdiye kadar yapılan izahlardan, İtalyan Barış Antlaşması'nda oniki adayı Yunanistan'a bağışlayan hükümün; bu adaların silahlanması şartına bağlı olduğu açıkça görülüyor. Yunanistan'ın bu şartta riayet etmediğine ve ihlâl keyfiyetini açıkça kabullendiğine göre imzası ile teyid ettiği bir taahhüdü çiğnemesinin müeyyidesi yok mudur? Biz, bu soruyu, gerek Lozan, gerek İtalyan Barış antlaşmalarında Türkiye için hayatî bir güvence olarak öngörülen silahsızlanma hükmünü kendi imza ve şerefleriyle perçinleyen müttefik devletlere soruyor ve cevaplarını bekliyoruz.

Başbakan Saracoğlu

İngilizler'in Bevin tarafından yapılan müdahale yolu ile oniki adanın kaderi saffhasında ve son anda bize gösterdikleri yardımdan dolayı, kendilerine teşekkür borçluyuz. Ancak bu hizmetleri, Türkiye topraklarının ulusal egemenlikten koparılması konusunda İngiliz dostlarımızla görülecek oldukça kabarık hesabımızı da bize unutturmamaktadır.

1876-1878 Türk savaşının sonunda Bâbüali ile İngiltere hükümeti arasında imzalanan 4 haziran 1878 tarihli anlaşmada, "Majeste Sultanın, Asya topraklarının geleceğini güvenlik altına almak üzere" bir savunma ittifakı akdi kararlaştı. Bu güvence, özellikle Kars ve Ardahan illerimizi savaş tazminatına karşılık olarak illerimizden koparan Rusya'ya karşıydı ve teklif İngiltere tarafından gelmekte idi.

İttifaka göre, Rusya, ileride Anadolu'nun yeni bir parçasını zapta kalkışacak olursa, İngiltere Türkiye'yi silahla savunmayı ve korumayı üzerine alıyor. Türkiye'de, İngiltere'nin bu vaadine karşılık Kıbrıs Adası'nın işgal ve idaresini İngiltere'ye bırakıyordu. Şu şartla ki, Rusya Kars ve Ardahan'ı Türkiye'ye geri verecek olursa, Kıbrıs İngiltere tarafından boşaltılarak, Türkiye'ye iade edilecek ve 4 haziran 1878 anlaşması hükümden düşecekti. 1914'de İngiltere, Türkiye'ye harp ilân edince, Kıbrıs'ı tek taraflı bir karar ile ilhak etti. 24 temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması'nın 20'nci maddesi ile Türkiye'de, "Britanya hükümeti tara-

findan Kıbrıs'ın 5 kasım 1914 tarihinde ilân olunan ilhaki'nı tanımış oldu.

Türkiye, sekiz yıl süren savaş esnasında harap olmuş, imparatorluğun yarısından fazlası elden çıkmış. Anadolu'nun batısı Yunanlı müstevliler tarafından yakılıp yıkılmış bir halde, Lozan'da haklarını korumak için müttefiklerle çetin bir savaş verirken 1914 olup bittisinin tarafımızdan kerhen bile kabulü, gerçi, Kıbrıs'ın İngiltere tarafından ilhakını hukuken tasdik manasına gelir. Fakat fedakarlığımızın karşılığı ne idi? Buna, eski hukuk kitaplarında "gabni fâhiş" yani kaba tabiri ile, kazak denirdi. Özellikle ki, savaş sonuna doğru Kars, Ardahan, Rusya tarafından Türkiye'ye geri verilmiş ve Sovyetler Birliği, Türkiye ile iyi komşuluk temeline dayalı yakın ilişkiler kurmuş bulunuyordu. Bu durumda İngiltere'ye Kıbrıs'ı Türkiye'ye iade etmek manevî görevi düşerdi. Aksi takdirde 1878'de Rusya'nın Kars ve Ardahan'ı alması ne mahiyette sayılırsa, 1914 ve 1923'de Kıbrıs'ın kendi kararı ile ve karşılıksız ilhakı da tamamiyle aynı mahiyeti taşıyor-du.

... Ve sonuç

Oniki adanın, Rum çoğunluğu esaslı üzerinden Yunanistan'a verildiği anlaşılıyor. Lozan'da, ahalisinin ezici çoğunluğu Türk olan Batı Trakya'mız, sırf Yunanistan'ın Venizelos tarafından ısrarla ileri sürülen askeri ve stratejik ihtiyaçları dolayısıyla bütün çabalarımıza rağmen, Yunanistan'a bırakılmıştır. Unutmayalım ki, Türk - Yunan savaşından Yunanistan perişanlık derecesinde mağlup bir halde çıkmıştı. Dünya tarihi bu suretle galip devletin yendiği devlete toprak ödülü vermesine tanık olmuştur. Çünkü müttefikler nazarında, mağlup devlet kendilerine aziz olan Yunanistan idi. O tarihte Yunan Tarım Bakanı olan Bakkalbaşı, yazdığı kitapta belirttiğine göre, Batı Trakya, Yunanlılar tarafından işgal edilir edilmez o bölgeye 60.000 Rum iskân edilmiştir. Şimdi, yani yarım yüzyıl sonra, Batı Trakya'da bıraktığımız yetim ırktaşlarımızın perişan hali Türk ulusunca bilinen bir faciadır. Bu çapraşık yollar bilinmekte iken, 1912'de İtalya'nın başkısı ve zoru ile Türkiye'ye göç etmeye zorlanmış Türklerin ayrılması yüzünden adaların ırkî simasının tersine dönmüş olması keyfiyeti bile Paris'teki müttefikler tarafından ırkî hesabın düzenlenmesinde itibara değer bir unsur sayılmamıştır. Lozan'da Venizelos'un Yunanistan için Garbi Trakya'da ileri sürdüğü askeri ve stratejik ihtiyaçlar, 12 adada, Türkiye için, daha büyük ve tehlikeli ölçüde mevcut olduğu halde hiç hesaba katılmamıştır. Askersizleştirme koşulunun ayaklar altında çiğnemesi yüzünden Türkiye bugün güvenliği bakımından büsbütün üzücü bir duruma gelmiştir.

Amerika Büyükelçisi Edwin Wilson, İngiltere Büyükelçisi Sir David Kelly, görevleri icabı haftada iki, üç defa Feridun Cemal Erkin'i ziyaret etmektedirler. İşte bu ziyaretler sırasında genel sekreter, seçkin muhatapları ile resmî sorunları görüştükten sonra, kendilerine ayrı ayrı şöyle bir hitapta bulunmuştur:

"Size şimdi genel sekreter değil, Türk vatandaşı Feridun Cemal Erkin olarak söz ediyorum. Konumu da, talimat gereği olarak değil, kendi kişisel arzumuyla açıyorum.

İtalya ile savaşmış olan müttefikler, bu ülke ile barış antlaşmasını müzakere ve imza etmek üzere Paris'te toplanmışlardır. Biz gerçi İtalya ile savaşa karışmamış olduğumuz için konferansa davet edilmedik. Ancak oniki adanın kadere itibariyle, konferans ve kararlarıyla çok yakından ilgiliz. Oniki ada, Anadolu toprağının uzantılarıdır. Dört yüz yıl süre ile Türk egemenliği altında yaşamışlardır. Binaları, camileri ve bütün görünüşleri ile Türk varlığının apaçık devamıdır. 1912 yılında İtalya bu adaları Türkiye'den zorla almıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan İtalya yenilgi ile çıktığına göre, 1912 soygun olayı da sona ermek gerektiğinden adaların Türkiye'ye verilmesi gerekir. Adalar bize o derece yakındır ki bazılarında horozların ötüşünü sahillerimizden işitmek bile mümkündür. Siz, Türkiye'nin Yunanistan ile dost geçinmesini istiyorsunuz. Biz de aynı arzu ve eğilimdeyiz. Nitekim, son savaş esnasında kendi lokmamızı keserek, gerek Yunanistan'a gıda yardımı göndermek, gerek işgalden kaçan Yunanlıları kabul edip barındırmak hususunda elimizden gelen bütün yardımı kendilerine göstermişizdir. Bundan sonra da onlarla iyi komşu, iyi dost olarak geçinmek istiyoruz. Yunanlılar bunun değerini biliyorlar mı? Hayır. Sadece Yunan basını izlememiz, bize ne derece düşman olduklarını anlamamız için yeterlidir. Şimdi konferansta her bakımdan bize ait olan adaları göz göre göre Yunanistan'a vererseniz, Türk ulusunun bunu anlaması imkânsızdır. Diyeceksiniz ki, adaların nüfus çoğunluğu Rum'dur. Doğru! Çünkü İtalyanlar adaları işgal ettikleri zaman Türkleri, mallarını tasfiye edip ayrılmaya zorlamış ve bu yüzden Türk ahali yüzdesi çok düşmüştür. Şimdi yine Yunan gazetelerinde okuyoruz. Atina'da, Selanik'de papazların kışkırttığı halk kitleleri, sokaklarda gösteriler yapmakta, demeçler vermekte, şükrler okumakta ve oniki adanın Yunanistan'a bağlanması istemektedirler. Hatta iş bununla da kalmamakta, "Güzel, Yeşil İmroz, Aziz Bozcaada ne zaman sizleri yeniden kucagımıza alacağız?" diyerek bize ait olan adaları bile istemeye kalkışmaktadırlar. Sizden, bir Türk olarak, bütün yurttaşlarımızın da katıldıklarına emin olduğum şu ricada bulunuyorum. Bir defa, İmroz ve Bozcaada yaygarasına son verilsin. Oniki adaya gelince, bunların da Anadolu'ya en yakınlarını Tür-

1942'lerde Almanlar her cephede ilerliyor ve bizim 12 Adaları almamızı istiyordu...

kiye'ye geri vermek, uzak olanları ise Yunanistan'a bırakmak suretiyle, hiç değilse, adalete az çok yaklaşan bir çözüm şekline varılsın."

Amerikan büyükelçisi çok emin dostumuz olmakla beraber, talimatı olmayan konularda ihtiyatlı bir sessizliğe bürünürdü. Bana hiç cevap vermedi. Konuşmamız da, bu suretle sona erdi...

İngilizler'in cevabı

İngiliz Büyükelçisi Sir David Kelly ise, konuşmam üzerine gözle görünür bir heyecan gösterdi. Konferans ve adalar hakkında hiçbir ilgisi olmamakla beraber, sözlerimi, düşüncelerimi yerinde bulmuş ve derhal özel bir mesaj hazırlayıp konferansta bulunan Dışişleri Bakanı Mr. Bevin'in şahsına göndereceğini vaad ederek nezdimden ayrılmıştı.

Ben de Başbakanlık'a giderek, giriştiğim teşebbüs hakkında Şükrü Saraçoğlu'na bilgi vermek istedim. Saraçoğlu, beni dinlerken gözleri yaşla doldu ve beni kucaklayarak taltif etti: Cumhur-

başkanının da, olayı duyarak, memnun olduğunu haber aldım. Aradan birkaç gün geçti. Nihayet Sir David, randevu isteyerek ziyaretime geldi ve Mr. Bevin'e gönderdiği özel mesaja gelen cevabı bana okudu. Hatırlımda kaldığına göre, cevap şu mealde idi:

"Genel sekreterin, şahsı adına söylediği sözleri yansıtan mesajınızı dikkatle okudum. Evvelâ genel sekreterin şu hususu bilmesini isterim. Oniki ada, sadece, nüfus çoğunluğu esasına dayanarak Amerika ve Sovyetler Birliği dışı bakanları arasında varolan mutabakat dolayısıyla Yunanistan'a verilmiştir. Ben şimdi sizden aldığım bilgiler üzerine konuyu konferansta tekrar açabilirim. Fakat pusuda bekleyen Molotov'un derhal fırsattan faydalanarak boğazlar sorununu yeniden masa üzerine getirmesinden endişe ederim. Sırf bu sebeple adalar sorununu tekrar açmakta sakınca gördüm ve konuyu başka bir açıdan konferansa götürmeyi tercih ettim. Adaların Anadolu toprağına yakınlığı, bir düşman elinde Türkiye'ye karşı saldırı için sıçrama noktası haline getirilmeleri, imkânını doğurabilir. Adaların askerlikten tamamiyle arın-

Atatürk - Mac Arthur Astounding political Prophets

In Turkey twenty years ago, Atatürk and McArthur had a significant talk, the gist of which we give below.

General MacArthur, hero of the last war and victor of Japan, visited Turkey in 1931. While there, he was afforded the opportunity of making the acquaintance of Atatürk, Turkey's gifted war leader and reformer.

The two great soldiers conceived a liking for each other from the moment they met. During a long conversation, conducted in the warm atmosphere of sincerity, the two men, in touching on world subjects, expressed some remarkable thoughts regarding the future, which were full of both hopes and fears. Twenty years have gone by since then,

To MacArthur's question about the situation in Europe, Atatürk answered as follows:

"The Versailles Treaty has not removed a single one of the reasons which caused the first world war. On the contrary, it has deepened the chasm between the main rivals of yesterday. The victors, steeped in hostile feelings, dictated to the vanquished conditions of peace, without taking into account either the ethnical, geopolitical, or economic peculiarities of the defeated countries. Hence the peace we have today, is better described as an armistice. If you, American gentlemen, had not withdrawn from European affairs and had insisted on the execution of Wilson's programme, we could today have had a lasting peace."

"It seems to me that the future of Europe, depends today, as it did yesterday, on the situation of Germany. This seventy-million strong people, disciplined, hardworking, and extremely dynamic will sooner or later try to remedy the Versailles treaty, if it is led by a political movement capable of exciting its national feelings and passions."

Atatürk went on to say that Germany was capable of creating within a short space of time an army able to occupy the whole of Europe, excepting England and Russia; that war would break out not later than 1940-45; and that France had lost the quality which goes to the making of a large army and that England could no longer Italy's imposing outer facade and greatness. But, I am afraid that Italy's present chief will not be able to resist the temptation of playing the role of a Caesar and will demonstrate immediately that Italy is far from becoming a military force."

Atatürk added that America, as in the last war, will not remain neutral and that Germany will lose the war as a result of American intervention. He then spoke words which today sound like an amazing prophecy: "If Europe's statesmen, casting aside national egoism and differences, do not tackle with all sincerity and determination the solution of fundamental political problem in the interests of all, I am afraid that it will be impossible to avert a new catastrophe. Strictly speaking, the European problem has long passed the stage when it was caused by differences between England, France and Germany. Today, there has appeared in the East, a new power, which threatens civilisation, and even the whole of mankind. This terrible power, besides mobilising all its moral and material resources for world revolution, employs new political methods as yet unknown to Europeans and Americans and is skilled in making very good use of the slightest mistakes and oversights of its enemies."

"In the war, which will break out in Europe, the first victor will not be either England, France, or Germany, but bolshevik Russia. As close neighbours to Russia and as a nation which has fought Russia oftenest, we, Turks, are better placed to watch the events occurring in that country, and see the danger which it is preparing in all its nakedness. The bolsheviks, who are exploiting the feelings of the awakening peoples of the East and are conniving in their national passions and feelings, and who know how to excite their hatred, towards a war from which only an enemy who threatens us all will benefit. I think that the war which breaks out in Europe, will flare up immediately in Asia. More particularly as Japan will wish to exploit, for her own purposes in Asia,

Atatürk-MacArthur konuşmasının İngilizce metni